

УДК 304(477)

Ірина Грабовська

ПРОЕКТ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ ЯК КОНСОЛІДУЮЧИЙ ФАКТОР СПІЛЬНОТИ В ПОСТКОЛОНІАЛЬНУ ЕПОХУ

Проаналізовано реальну українську ситуацію, пов'язану зі створенням проектів майбутнього країни протягом усіх попередніх років новітньої української незалежності. Вказано на процес вироблення проектів спільного майбутнього України як на один із консолідуючих спільноту факторів. Акцентовано увагу на специфіці формування проектів спільного майбутнього у країні постколоніального (перехідного) періоду. Дана характеристика чотирьом основним, на думку авторки, проектам українського майбутнього, які мали суспільний резонанс протягом постсовєтського періоду розвитку України. Серед них: 1. Україна стає повноцінним членом Європейського Союзу, подолавши остаточно вади постколоніального періоду власного існування та перетворившись на цивілізовану європейську сучасну демократичну незалежну соціальну державу. 2. Україна стає частиною нової імперії Кремля та складовою «русского мира». 3. Україна орієнтується тільки на власні сили, стає незалежною від Сходу та Заходу і не входить ні до яких більш глобальних альянсів. 4. Україна йде у Європу разом із демократичною Росією. Вказано на утопічність проекту європейської демократичної Росії. Зроблено висновки про те, що бажаним недалеким майбутнім для України має стати дійсне входження її в Євросоюз як повноправного члена цієї спільноти; входження до НАТО та перемога у війні з російським агресором як умова настання гарантованого майбутнього; культурний та інтелектуальний розквіт країни з ефективною економікою, демократичними засадами політики та масовою творчістю її громадян-суб'єктів створення омріяного майбутнього та шляхів

розбудови європейської держави і нації. Над проектами майбутнього України потрібно постійно й серйозно працювати усім інтелектуальним силам країни, щоб не стати знову усім народом жертвами чужих та власних невдалих експериментів та злочинних утопій.

Ключові слова: проект майбутнього, Україна, консолідуючий фактор, європейський вибір, демократична держава, спільна Європа.

Iryna Grabovska

THE PROJECT OF THE FUTURE UKRAINE AS A CONSULTING FACTOR OF THE COMMUNITY IN THE POST-COLONIAL EPOCH

The real Ukrainian situation connected with creation of projects of the future of the country during all previous years of the newest Ukrainian independence has been analyzed. It is indicated on the process of developing projects of the common future of Ukraine as one of the consolidating community of factors. The emphasis is on the specificity of the formation of joint future projects in the post-colonial (transition) period. This is a characteristic of the four main, according to the author, the projects of the Ukrainian future, which had a public response during the post-Soviet period of Ukraine's development. Among them: 1. Ukraine becomes a full member of the European Union, overcoming the final defects of the postcolonial period of its own existence and becoming a civilized European modern, democratic, independent social state. 2. Ukraine becomes part of the new Kremlin Empire and part of the "Russian world". 3. Ukraine focuses only on its own strength, becomes independent of the East and West and is not part of any more global alliances. 4. Ukraine goes to Europe together with democratic Russia. The article notes the utopia of the project of building a democratic Russia. It is concluded that the desirable short-term future for Ukraine should be its actual entry into the European Union as a full member of this community; joining NATO and victory in the war with the Russian aggressor as a condition for a guaranteed future; the cultural and intellectual prosperity of a country with an effective economy, democratic principles of politics and mass creativity of its citizens-actors of creating a dream-like future and ways to build a European state and nation. Over the projects of the future of Ukraine, we need to work constantly and seriously on all the intellectual forces of the country, in order not to again make all the people victims of others and their own unsuccessful experiments and criminal utopias.

Key words: project of the future, Ukraine, consolidating factor, European choice, democratic state, common Europe.

Проект спільного майбутнього більшість сучасних дослідників згуртувальних процесів у спільнотах, соціумах, державах, націях розглядають як один із найважливіших і невід'ємних консолідуючих чинників та умову цілісності соціумів, об'єднаних заради спільної перспективи. Зрештою, як писав Е. Ренан, «нація – це велика солідарність, утворювана почуттям жертв, які вже принесено й які є намір принести в майбутньому. Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це чітко висловлене бажання продовжувати спільне життя» [22, с. 261], отже, спільне майбутнє.

Над проектами майбутнього України потрібно постійно й серйозно працювати усім інтелектуальним силам країни, щоб не стати знову усім народом жертвами чужих та власних невдалих експериментів та злочинних утопій. «У різні часи Україна опинялася то в центрі європейського політичного життя, то на узбіччі. Її політична думка також знає періоди розквіту і деградації. Як у формах громадянського самоврядування, так і в політичних ідеях Україна часом синтезувала форми й ідеї західного і східного походження, нерідко народжувала глибоко самобутні явища, але також ставала ареною випробування нав'язуваних

моделей, жертвою чужих експериментів» [10, с. 17], - зазначає І. Дзюба.

За попередні роки української незалежності різні групи українських інтелектуалів на Батьківщині та в діаспорі, а також прихильників чи противників незалежної України по всьому світові намагались створити і створювали різні проекти майбутнього країни та держави. Йтиметься про політичний проект, хоча за роки новітньої української незалежності в наукових колах розглядалися і проблеми екологічного, енергетичного, етнолінгвістичного, культурного тощо майбутнього українства в Україні та світі. Зрештою, всі прогностичні проекти звелись до чотирьох основних: 1. Україна стає повноцінним членом європейської співдружності, подолавши остаточно вади постколоніального періоду власного існування та перетворившись на цивілізовану європейську сучасну демократичну незалежну соціальну державу. 2. Україна стає частиною нової імперії Кремля та складовою «руського мира». 3. Україна орієнтується тільки на власні сили, стає незалежною від Сходу та Заходу і не входить ні до яких більш глобальних альянсів. 4. Україна йде у Європу разом із демократичною Росією. Що стосується останнього проекту, саме життя довело його утопічність (Росія не змогла перетворитися на демократичну державу), хоча за ним стояли досить

впливові політичні сили як в Україні, так і в РФ. Ще у 2003 р. відомий в Україні політолог В. Малінкович стверджував: «...никаких оснований протипоставлять Росии Западную Европу нет. И Россия, и наша страна уже выбрали стратегическое направление своего развития – это путь в демократическую социально-рыночную Европу» [16, с. 8]. Наскільки далекою від подібних прогнозів виявилась постсовєтська Росія, показав увесь путінський період в історії РФ, чеченські війни Кремля, агресія РФ проти демократичної незалежної Грузії, напад на Україну та розгорнена проти неї неоімперією Путіна гібридна війна.

На початку української незалежності існувала низка концепцій щодо дво/багатовекторності політики української держави. Як серед так званих «пересічних» громадян, так і серед політичного істеблїшменту великої популярності набула ідея інтеграції до ЄС чи, принаймні, тісна співпраця з країнами Євросоюзу та поступове зниження значення Росії у всіх сферах українського буття. Такі погляди оформилися у вигляді емкої формули, що стала назвою книги другого українського президента Леоніда Кучми «Україна – не Росія!». Вже тоді Україна могла розпочати рух у напрямку створення спільного європейського майбутнього з іншими країнами-членами чи претендентками на членство в ЄС. І все ж з цілої низки причин, серед яких не в останню чергу – активний вплив спецслужб РФ на внутрішньополітичну ситуацію в Україні, особливо у другий термін президентства Л. Кучми, Україні не вдалось відірватись від Росії і зробити рішучі кроки у напрямку ЄС. Не в останню чергу через те, що усі важливі державні структури були «нашпиговані» російськими чи проросійськими агентами впливу. Як стверджують автори монографії «Світова гібридна війна: український фронт», «з моменту проголошення незалежності України російські спеціальні служби досить впевнено зберігали свою присутність на її території, переважно завдяки радянським кореням українських силових структур. При цьому не було широкої потреби в активному застосуванні класичних методів розвідувальної діяльності або диверсійної роботи. Необхідну інформацію отримували майже відкрито, використовуючи «дружні контакти» в уряді, парламенті, силових структурах та інших державних органах. Російські спецслужби мали достатню кількість джерел інформації, володіли обстановкою в безпековій та оборонній сферах України, забезпечуючи в такий спосіб умови для здійснення впливу на прийняття державних рішень» [23, с. 271].

Цьому сприяла і наявність деякої частина представників української політичної еліти, яка притримувалась думки, що «...историческая взаимосвязь интересов Украины и России аксиоматична, обе они принадлежат к единому восточнославянскому православному цивилизационно-культурному типу, являющемуся составной полифонической частью европейской мегацивилизации» [8, с. 79]. І далі: «Если же взять

сугубо экономические аспекты двустороннего сотрудничества, то переплетение экономик отнюдь не является «колониальным наследием», как это представляется страдающим комплексом национальной неполноценности псевдополитикам, а подтвержденной временем объективной необходимостью» [8, с. 79]. Наскільки автор та подібні перконання, зокрема, і щодо колонізаторської ролі Росії, були далекими від істини, ми бачимо сьогодні, коли неоімперія Кремля загрожує існуванню цілісної вільної й незалежної української держави.

Серед причин, що заважали успішному реформуванню постколоніальної України за західноєвропейськими зразками, було чимало як об'єктивних, так і суб'єктивних, пов'язаних, зокрема, не лише з економічним спадком совєтської імперії, але і з ментальними особливостями людини «постсовєтського типу». «На початку 90-х років в Україні набули значного поширення концепції ліберально-демократичної модернізації на підставі універсальних загальнолюдських цінностей, які начебто є оптимальними для будь-якого суспільства – для українського зокрема. Але ліберальному підходу не вдалося закріпитись, оскільки об'єктивні умови життя виявились далекими від тих, на ґрунті яких квітне лібералізм у Західній Європі чи Америці» [17, с. 260], - зазначали науковці.

Щодо третьої позиції варто відзначити, що ідея позаблокового статусу України, рівновіддаленої/рівнонаближеної як від/до Заходу, так і від/до північного сусіда – Росії – була достатньо популярною як серед аналітиків, так і серед певних політичних кіл протягом майже усього часу української новітньої незалежності, аж до подій Єврореволюції, яка поклала край двовекторності української політики.

Український варіант «опори на власні сили» мав певний набір концептуальних розробок, запропонованих різними аналітиками та окремими політичними силами і політиками. Так, свого часу достатньо популярною стала ідея соціаліста О. Мороза – «Побудуємо Європу в Україні». Не менш популярною стала і концепція «достатнього ізоляціонізму», представлена іншим достатньо відомим політичним діячем України А. Деркачем. Він стверджував: «...для Украины начала XXI века наиболее приемлемой является...политика, которую я бы назвал политикой «достаточного изоляционизма»» [8, с. 74]. Як стверджував цей автор у роботі «Достатній ізоляціонізм», Україна ніколи не була і тепер не є суб'єктом міжнародної політики, лише об'єктом. Тому для неї найкраще зосередитись на внутрішніх проблемах («Україна должна сосредоточиться на себе» [8, с. 74]), залишатись позаблоковою та нейтральною (щоправда, єдиний союз, який автор розглядав як можливий для країни – це альянс «Москва – Київ – Берлін»). Проте, як вже йшлося вище, А. Деркач вважав демократизм РФ доконаним фактом історії [8, с. 192] і в цьому однозначно помилявся. Що ж до

самої сутності ідеї «достатнього ізоляціонізму», варто тут навести роздуми І.М. Дзюби: «Міра ізоляції від світових процесів завжди була і є мірою не лише економічного, а й духовного зубожіння. Міра і характер контактів будь-якої культури з культурами інших народів є свідченням її власного рівня розвитку і водночас залежить від нього. Малорозвинена культура не здатна на плідні контакти, бо неспроможна резонувати на високі явища. Малооригінальна культура не може щось запропонувати іншим і приречена на пасивну роль у духовній взаємодії, на запозичення й наслідування» [10, с. 21].

Варто погодитись із тими науковцями, які доводять, що Україна як порубіжна країна в разі неприєднання до впливових світових союзів буде постійно знаходитись у загроженому стані, адже «специфічними закономірностями, що характеризують країни порубіжжя, є геополітична нестабільність, періодичні втрати політичної незалежності, у тому числі й унаслідок завоювання неєвропейськими країнами, виникнення синтетичних (кросцивілізаційних) соціокультурних форм та хвилі деєвропеїзації» [18, с. 293 – 294]. Як доводять історичні реалії, насправді чимало народів і країн знаходились у ситуації порубіжжя. Але є суттєва відмінність між ними та Україною. «Битим шляхом» на перехресті культур і цивілізацій вона була постійно. І. Дзюба роздумує з цього приводу: «...щасливе географічне положення України обернулось для неї бідною, оскільки її степи зробилися битим шляхом для руху народів, орд і завойовників зі Сходу на Захід і з Заходу на Схід. Зрештою, це не таке вже й специфічне, оскільки в такому ж становищі в різні часи опинялося багато народів, країв і регіонів: і Закавказзя, і Прибалтика, і Піреней, і Балкани, і Передня Азія, і Білорусія, і Польща. *Хіба що Україна перебувала в такому стані не в окремі епохи, а постійно (видіп. – І.Г.)*» [10, с. 8]. Зрештою, проблемою порубіжності України переймались ще Д. Донцов, А. Кримський, І. Лисяк-Рудницький, В. Липинський, Є. Маланюк та багато інших видатних українських мислителів.

І оскільки країна в ході Євросоюзу та подій гібридної війни, розв'язаної проти неї Росією, остаточно відмовилась від спільного імперського майбутнього чи то у складі єдиної неподільної Росії, чи у статусі частини «руського мира», як найбільш перспективне майбутнє варто розглядати її шлях у Євросоюз. Саме внаслідок процесу приєднання до ЄС Україна може стати в реальному майбутньому повноцінним членом європейської співдружності, подолавши остаточно вадливі постколоніального періоду власного існування та перетворившись на цивілізовану європейську сучасну демократичну незалежну соціальну державу.

Роздумуючи над «українськими дороговказами на роздоріжжях цивілізації», Б. Гаврилишин писав: «Для того, щоб не просто вижити, а здобути гідне життя у цьому світі, Україні потрібно

напружити всі свої сили. Але насамперед треба добре зрозуміти, що наразі потрібно українському суспільству, щоб воно змогло ефективно функціонувати і розвиватися у всіх сферах своєї життєдіяльності» [3, с. 58].

На думку ряду науковців, вже «на світанку незалежності у переважній більшості жителів України та її еліти не було сумнівів щодо доцільності вступу до Європейського Союзу. Тоді це було визнано стратегічною метою» [13, с. 633]. І все ж процес реалізації проекту «Україна в ЄС» розтягнувся на довгі роки постсоветського періоду існування країни і не завершився сьогодні. За різними аналітичними прогнозами, вступ до ЄС залишається для українців досить далекою перспективою і сьогодні.

Розуміння цього факту у політичних та інтелектуальних колах сучасної України призвело до намагань та прагнень перейти від теоретичних пошуків до практичних кроків, зокрема, до утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань майбутнього. У проекті по створенню вказаної комісії обґрунтовувалася необхідність заходу тим, що головною метою Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань майбутнього має стати «...вироблення та сприяння реалізації стратегії інноваційного розвитку України на основі державних та суспільних пріоритетів з урахуванням досягнень науки і техніки, оцінки їх впливу на гармонійний розвиток держави» [21].

При цьому діяльність Комісії, як зазначалось у документі, спрямовувалась на:

- « - визначення напрямів та пріоритетів науково-технічного та інноваційного розвитку держави;
- опрацювання моделей майбутнього розвитку, обґрунтування загальнодержавних (національних) і регіональних програм та прогнозів їх реалізації;
- підготовку питань щодо стратегічного бачення розвитку України, а також щодо найбільш актуальних проблем держави і можливих шляхів їх вирішення;
- комунікацію з Комітетами Верховної Ради України щодо тих питань стратегічного розвитку України, які входять до сфери їхньої діяльності;
- залучення до дискусії щодо напрямків, методів та інструментів стратегічного розвитку держави науковців, представників вищих навчальних закладів, фахівців у сфері адміністративного управління, колишніх та теперішніх працівників органів державної влади, представників неурядових громадських організацій, засобів масової інформації та підприємців;
- підтримання зв'язків з парламентами, науковими організаціями та вченими інших держав щодо стратегічного розвитку на регіональному та світовому рівні» [21].

При ефективній реалізації поставлених завдань сучасна Україна мала би виважений і підтриманий професійною спільнотою проект майбутнього. Комісією було проведено низку заходів, спрямованих на реалізацію мети. Зокрема, цикл

науково-практичних конференцій «Україна Майбутнього», що мали би виробити стратегічні напрямки діяльності комісії. Проте, через незначну ефективність отриманих результатів через рік роботи 13 травня 2016 року Комісія з питань майбутнього припинила свою діяльність. Та це не означає, що проблема напрацювання проекту, механізмів, методів та завдань на шляху до українського спільного майбутнього перестала бути актуальною для нації, держави та соціуму. Зрештою, як і для кожної країни, яка прагне існувати, спільний проект подальшого розвитку є ефективним мотивуючим фактором у його виживанні та життєдіяльності, які створює та обґрунтовує шляхи руху до спільної перспективи соціуму як цілісності. Не можна не погодитись із думкою Х. Ортеги-і-Гассета про те, що нації утворюються і живуть до тієї пори, доки мають спільну програму на завтра [19, с. 152]. Найактуальнішим мотивом для створення такої «програми на завтра» є прагнення абсолютної більшості українців «жити як цивілізована Європа».

Не можна стверджувати, що в історії України були періоди, коли проблема майбутнього не хвилювала соціум у тому чи іншому вимірі. Так, наприклад, у тоталітарному соціумі, яким була українська спільнота часів УРСР, пошуки майбутнього йшли «підпільно», поза межами пануючої ідеології. Цим займалась, наприклад, наукова фантастика в літературі, в українській також. Як зазначає С. Грабовський: «...НФ... у після-сталінський період так чи інакше виводила читачів і глядачів за межі наявного стану справ, пропонувала альтернативи, стверджувала новизну життя, бодай навіть відносно. Якщо за сталінських часів думати про більш-менш віддалене майбутнє було прерогативою найвищого керівництва, то НФ у середині 1950-х відняла у партії цю монополію, навіть коли йшлося про комунізм. ... Майбутнє стало предметом самостійного осмислення та переживання освіченої спільноти та молоді, які не зважали (чи не надто зважали) на ідеологічні заборони та партійну програму» [6, с. 3].

Беззаперечною цінністю моделей майбутнього, які створювали література та мистецтво, було те, що саме вони величезну увагу звертали на формування людини та людську душу [4]. «Мистецтво ХХ і початку ХХІ століть, у тому числі й українське, дає величезний матеріал для відстеження художніх завбачень можливих варіантів розвитку антропосфери та попереджень щодо негативних чи навіть катастрофічних тенденцій такого розвитку, «обкатаних» на полігонах реалістичних і фантастичних жанрів. Мистецтво змальовує чимало варіантів, чимало колізій буття антропосфери... та трансформації її смислового центру – людини...» [6, с. 53].

Вказані вище напрямки роздумів щодо «антропології» та культурології майбутнього не можна ігнорувати, адже реалізувати будь який політичний проект майбутнього зможе лише

масовий суб'єкт цих змін, переконаний у перспективності європейського вибору для України та здатний на дію та відповідальність за зроблений вибір.

Варто відзначити, що певний досвід по створенню «України майбутнього» українці доби новітньої української незалежності вже мають. Він знайшов відображення навіть у Вікіпедії. Йдеться про те, що «... створення Комісії з питань майбутнього — не українське ноу-хау. Комісії майбутнього діють у більшості парламентів держав Європейського Союзу і спрямовують вектор розвитку своїх країн з урахуванням нових досягнень науки. Така форма діяльності ще у 90-х роках була започаткована і у Верховній Раді України. Ініціатором виступив академік В.Ю. Сторіжко, який тоді був Головою комісії з питань науки та народної освіти. Робота проводилася у тісній співпраці з Парламентом Великої Британії. Розроблено спеціальну програму технологічного прогнозування (форсайт). Для її реалізації в Інституті економіки НАН України було створено спеціальний відділ з прогнозування, а в Київському політехнічному інституті — підрозділ з питань передбачення. За досвідом прогнозовної діяльності Комісії майбутнього парламенту Фінляндії у Верховній Раді IV скликання було створено Тимчасову Комісію з питань майбутнього, яку очолив академік Юхновський І.Р. До складу Комісії увійшло 11 народних депутатів. Комісією підготовлено Стратегію розвитку України, яка була схвалена Верховною Радою України. Утім, в подальшому діяльність Комісії не отримала належної підтримки в парламенті України. У 2013 році народний депутат від «Батьківщини» Лілія Гриневич ініціювала створення Комісії з питань майбутнього при ВРУ, але цю ініціативу депутатами VII скликання не підтримали» [24].

Складність розробки реалістичного та практично дієвого до того ж ефективного проекту майбутнього для сучасної України полягає не лише у важкій внутрішній ситуації, пов'язаній насамперед із війною з Росією та балансуванням країни на межі дефолту (в подібних ситуаціях мова йде вже не про далеку «світлу» перспективу, а про нагальні засоби та умови виживання спільноти), а і у зовнішньополітичних чинниках. Як зазначає А. Петрачков, у сучасному світі конкурують і визначають його можливе майбутнє три основні цивілізаційні проекти, що мають глобальний характер. Це - традиційний, ісламський і ліберальний [20].

Посилаючись на широко відоме інтерв'ю Олексія Арестовича телеканалу UKLifeTV «Поліглобальний проект майбутнього і його вороги», автор аналізує сутність цих глобальних проектів та місце України в них. Найкрасномовнішим прикладом традиційного проекту є «руський мир» сучасної путінської РФ. На думку О. Арестовича, яку підтримує А. Петрачков, цей проект не має перспектив у майбутньому, оскільки він орієнтований на реактуалізацію та подальшу консервацію минулого,

базується на автаркізації соціуму і держави, тому приречений на поразку у сучасному активно глобалізованому світі. Певну відмінність від традиційного проекту має ісламський, але він теж базується на жорсткому традиціоналізмі, не налаштований на діалог між культурами та відрізняється надзвичайною агресивністю й нетерпимістю до будь-якої інакшості. Ці риси теж прирікають даний проект на поразку. «І тільки ліберальний західний проект, побудований на ідеях універсалізму, відкритості і гнучкості, здатний використовувати сили емансипації внутрішнього і зовнішнього середовища для успішної експансії і розвитку, - стверджує А. Петрачков. - У зіткненні цивілізацій і культур перемагають ті, хто пропонує навколишньому світу найбільш універсальні цінності, здатні вести діалог з іншими культурами на універсальній мові, відкриті для сприйняття інших ідей, вплітаючи їх у своє культурне полотно, вчать і успішно вчать навіть у ворогів, емансипуються і емансиповують інших. Тому політика мультикультуралізму Західної Європи – це не ознака слабкості європейських еліт, а відображення їхньої сили і глибини розуміння рушійних сил розвитку в сучасному світі» [20]. Можливо, наведена вище думка дещо спрощено характеризує теперішню ситуацію у світі. І насправді ісламський – точніше, ісламістський проект – то також проект глобальний, як і «русский мир», який передбачає повне домінування Росії на Євразійському континенті. (А є ж іще й китайський проект, під який здійснюється активне проникнення в Африку, інші держави Азії та навіть у Латинську Америку), та значна доля здорового глузду у подібних розмислах є.

Україна має реальні проблеми з проектами майбутнього не в останню чергу тому, що на сьогодні робота по їх випрацюванню потребує глибокої філософсько-світоглядної основи: від розуміння того, в якому світі ми живемо і прагнемо жити, до того, яким чином ми здатні вписатись у визначений глобальний світовий проект. Очевидно, комісії по майбутньому в Україні припиняють своє існування не в останню чергу через незорієнтованість на мегапроект, окрім цілком конкретних проблем відсутності фінансування та ефективних практичних конкретних досягнень. Україна в історичному часі значно відстає від європейського теперішнього часу. У ній завершуються ті процеси, які Європа пройшла наприкінці XIX – початку XX століть. І це є ще одним чинником, гальмуючим вписування теперішнього українського соціуму, спільноти та держави в загальноєвропейський проект майбутнього, при тому, що вибір на його користь Україна таки спромоглася зробити через майже чверть століття власної нової незалежності. Не можна не погодитись із думкою, що «...в зіткненні цивілізацій (а ми сьогодні мислимо себе саме в таких категоріях, і живемо саме в межах певних цивілізаційних виборів), перемагають найбільш

універсальні, відкриті і гнучкі. Вільні, моральні та гуманні. Україна поки програє в зіткненні цивілізацій саме унаслідок своєї традиційної закритості, вузькості мислення та негнучкості» [20]. Щоправда, варто уточнити, що, насправді, про «традиційну» українську негнучкість можна говорити хіба що стосовно радянського періоду її існування, коли вся зона СРСР була фактично забороненою територією для широких контактів. До того ж про закритість порубіжної країни, яка, за визначенням є зоною активних контактів та взаємовпливів, можна говорити лише із суттєвими застереженнями.

Але у ситуації прямої загрози з боку неоімперії Кремля існуванню країни як окремішньої цілісності на передній план виходять проблеми самозбереження та виживання. Перед Україною ще і до цього часу стоять завдання внутрішньої мобілізації для забезпечення власної буттєвості в реальному теперішньому часі. Проте, варто завжди пам'ятати, що «...**виживання**, скоро підміняє собою **життя**, обертається **виродженням**... не тільки фізичним!» [12, с. 399]. Проблема виживання на сьогодні є не лише актуальною проблемою для українців. Не можна не погодитись із думкою про те, що «початок нового тисячоліття не залишив сумнівів у тому, що сучасний прискорений розвиток суспільства породжує проблеми, безпосередньо пов'язані з *виживанням людства*. Але якщо обмежитися лише звичними підходами, навряд чи вдасться навіть наблизитися до вирішення цих проблем. У Марселя Пруста є прекрасне визначення життя: «*Життя – це зусилля в часі*». Тобто потрібно робити постійне зусилля. Щоб залишитися живим. Нам дійсно потрібно робити сьогодні неабияке сукупне колективне зусилля, щоб захистити життя» [15, с. 6].

Описана вище реальність є ще одним фактором, який не сприяє активній концентрації сил спільноти на футурологічних напрямках її існування. При цьому під мобілізацією розуміємо процес приведення у дію, зосередження сил та засобів для досягнення конкретної мети. У такому розумінні соціальна мобілізація передбачає приведення в активний стан окремих суспільних груп або широких мас з метою досягнення певних цілей. Перед українським суспільством ще і до цього часу стоїть завдання мобілізації заради створення «української України», адже процес українізації, як і процеси деколонізації загалом в пострадянській Україні носили половинчастий характер. Тому ще і до сьогодні процес українізації залишається актуальним для України. Як зазначають дослідники, «...українізаційні процеси мають значно глибше історичне коріння. В ретроспективному плані українізацію слід розглядати і як багатовікову боротьбу українського народу за національну самоідентифікацію, за свою самосвідомість і самобутність, національну мову і культуру, за свою державність й українськість. Проблема національно-

культурного відродження України, що безпосередньо постала ще в першій половині XIX століття, відтоді не сходить з порядку денного в житті нашого суспільства. І, хоч як не дивно, надзвичайного значення вона набула нині, коли у, здавалося б, незалежній Україні триває гостра боротьба проти ворожих їй сил, що й далі прагнуть нищити нашу національну культуру, традиції, нашу... мову, усе те, що визначає нас перед усім світом як самобутню українську націю» [25, с. 7].

Проблеми з реалізацією проектів майбутнього виникають в сучасному українському соціумі ще й тому, що країна все ще значно відстає від тих процесів, які відбуваються в цивілізованій Європі саме сьогодні. Зокрема в економіці, науці, технологіях, медицині тощо. Зашкалює і рівень корумпованості чиновників та політичних еліт України. Малоефективною є сьогодні боротьба із цим явищем. А у сучасному цивілізованому світі проблеми з проектами майбутнього переходять на інший рівень. Наприклад, актуальними є питання консолідації демократії. Дослідниця Луцишин Г.І. відзначає, що «сьогодні у наукових працях часто вживається термін «демократична консолідація», цей термін є доволі молодим і почав вживатись з другої половини XX ст. Консолідація демократії розглядається в процесі демократичного переходу, виступає як його завершальний етап, після етапів лібералізації і демократизації, і **означає впровадження політичних заходів, що забезпечують сталість демократичних перетворень в країні** (виділ.- І.Г.). Демократична консолідація – це доволі складне поняття, зміст якого не зводиться лише до політичних аспектів демократизації, а включає в себе такі параметри демократичного розвитку, як гармонізація міжнародних відносин, консенсусний перехід від авторитарного режиму до демократичного тощо. С. Хантінгтон визначає проблеми консолідації нових демократичних політичних систем і нових небезпек, які загрожують молодим демократіям. До таких небезпек він відносить можливість відновлення колишніх комуністичних режимів, активізацію діяльності партій і рухів зі свідомо антидемократичною ідеологією, а також зосередження влади в руках обраного глави виконавчих структур держави. Консолідацію демократії можна розглядати як процес обґрунтування нових політичних відносин, а також надійність та стабільність подальшого функціонування демократичних інститутів. На жаль, в Україні консолідація демократії відбувається дуже повільно» [14, с. 52].

Безумовно світоглядною річчю в сучасній Україні, яка впливає на успішність проектування майбутнього є кардинально протилежні погляди на специфіку її вписування в цивілізований сучасний світ: чи як аграрної складової євросоюзівської економіки, чи як можливого наукового партнера, оскільки ще і до цього часу, не дивлячись на всі

руйнівні процеси у сфері української науки, існує людський перспективний потенціал в країні. За великим рахунком, у постколоніальній Україні просунутими представниками українських еліт активно висловлювалась думка, що країна має не лише зберегти, але й наростити свій науковий потенціал, бо без цього її успішне майбутнє неможливе. Так у виступі на «Інтелектуальному Форумі України», який відбувся ще на початку 2000-х рр. (27 лютого 2003 р.) президент НАНУ, академік Б. Патон наголошував: «Зараз інтелектуальний капітал – це найважливіший, я б навіть сказав, єдиний ресурс нації, здатний забезпечити її майбутнє. І зрозуміло, що розбудова економічного потенціалу нашої держави, формування в Україні громадянського суспільства, духовне зростання залежать перш за все від об'єднання зусиль інтелектуальної еліти. Проте інтелектуальний капітал нації – це не просто сума здобутків яскравих особистостей – політичних і державних діячів, учених, освітян, митців, промисловців. Це складний, багаторівневий феномен» [11, с. 18]. І з цим не можна не погодитись, враховуючи реалії сучасного світу.

Як відомо, популярною моделлю майбутньої спільноти є концепція постіндустріального суспільства Д. Белла. Таке суспільство, як стверджує Д. Белл, є фактично новим соціальним укладом, базованим на технологічному розвитку, насамперед телекомунікацій, і революції в організації й обробці інформації та знань, у котрій провідну роль відіграє комп'ютер. У такому суспільстві змінюється якість еліт. Еліта суспільства перетворюється на «еліту знань», «...спостерігається зростання кількості інтелігенції, професіоналів, «технічного класу». Її економічне підґрунтя – кваліфікація, отримана завдяки освіті, а не володінню власністю..., а також не політична позиція, що досягається завдяки підтримці політичних партій або кланів» [5, с. 140], - вважає дослідник О. Мостяєв.

Висновки. Таким чином, визначившись із вектором розвитку – європейським – сучасна Україна, попри реальні тяжкі проблеми власного існування, повинна все ж активно випрацювати проект спільного майбутнього як певну гарантію цього майбутнього та один із дієвих чинників консолідації спільноти. *Бажаним недалеким майбутнім для України має стати дійсне входження її в Євросоюз як повноправного члена цієї спільноти; входження до НАТО та перемога у війні з російським агресором як умова настання гарантованого майбутнього; культурний та інтелектуальний розквіт країни з ефективною економікою, демократичними засадами політики та масовою творчістю її громадян-суб'єктів створення омріяного майбутнього та шляхів розбудови європейської держави і нації.* «Крім того, українці мають зміцнювати громадянське суспільство, що ґрунтується на глибокому усвідомленні стародавніх українських традицій, відповідно до яких Київ був одним з європейських центрів політики та культури.

Національна гордість з історичним корінням може бути кортисною для появи міцного громадянського суспільства. Українці повинні вважати себе частиною Центральної Європи, з якою в них багато спільного... Крім того, українці мають пильнувати свободу преси й підпорядковувати політичні події верховенству права, що є фундаментальними компонентами демократії. Це допоможе їм досягнути об'єктивних критеріїв членства у ЄС та НАТО» [2, с. 291], - стверджував Збігнев Бжезинський. І з цими думками важко не погодитись.

Та щоб впоратись із вище вказаними завданнями і «забезпечити» собі європейське майбутнє з усіма реальними та й міфічними (бо в Україні існує потужний позитивний міф Європи) ознаками, українці повинні остаточно подолати постколоніалізм як реальність сучасного існування. Адже у теперішньої України проблеми «...такого самого гатунку, як у Південної Кореї чи Індії 1950-1970-х років: суспільна та економічна модернізація, утвердження національного капіталу, підвищення (і помітне) частки кінцевого продукту у промисловості та сільському господарстві, розвиток національної буржуазії як продуцента, спонсора і певною мірою споживача продукції структурованої по-сучасному національної (зокрема й масової) культури, селективний допуск на національний ринок транснаціональних корпорацій, формування ефективної національної еліти, визначення соціальних політичних прав найманих працівників, консолідація верхів» і «низів» тощо» [7, с. 66].

Позитивним моментом українського сьогодення є той факт, що, як стверджує знаний соціолог Є. Головаха, при будь яких політичних розкладах в країні орієнтація українців на євромайбутнє залишиться незмінною. У сучасній Україні «прозахідна орієнтація стає елементом політичної свідомості». Науковець зазначає: «Українське суспільство змінюється уже 27 років порізно. Є суперечливі тенденції, є й позитивні. Це, наприклад, консолідація суспільства під кутом зору геополітичного вибору України. Тут визначилася більш-менш чітко прозахідна орієнтація, а ось східна, яка завжди переважала західну, має сьогодні не більше, ніж чверть підтримки, 20—23%, а вже курс на Захід підтримує 52—58% населення. Це суттєві зміни, і останні чотири роки ситуація не змінюється. Такі дані свідчать про усталеність поглядів. Чому я можу так стверджувати? Бо, наприклад, раніше, коли люди розчаровувались у владі, а в нас це було, є і думаю вкотре буде, то змінювалися й геополітичні орієнтації. Спочатку підтримали Ющенка з його прозахідним курсом, але він не продемонстрував достатньої професійної компетентності, тоді обрали Януковича з орієнтацією на схід. Теперішня влада втрачає рейтинги, але орієнтація на Європу у людей не зміниться. Тобто це вже не залежить від актуальної політичної ситуації, а стає елементом політичної свідомості» [26].

Враховучи все вище викладене, можна очікувати успішної реалізації проекту спільного європейського майбутнього для України. Та варто пам'ятати, що важко розраховувати на успішні моделі майбутнього, не базуючись на більш широкій філософській платформі щодо життя загалом та людського буття як такого [9]. Отже, не зайвим буде послуговуватись наступними настановами, даними свого часу відомим французьким філософом ХХ ст. Р. Аронем: «Якщо йдеться про цінності, засоби чи далеке майбутнє, наука не забороняє двобої ідей, вона робить їх сучасними дійсності. Вона вберігає інтелектуалів від ностальгії за минулим і від марного бунту проти теперішнього: думати про світ, перш ніж претендувати його змінити» [1, с. 218].

1. Арон Р. Опій інтелектуалів / Реймон Арон. – К.: Юніверс, 2006. – 272 с.
2. Бжезинський З. Україна і світ / Збігнев Бжезинський // Україна Incognita. - К.: ПрАТ «Українська прес-група», 2014.
3. Гаврилишин Б. Українські дороговкази на роздоріжжях цивілізації / Богдан Гаврилишин // Сучасність, №10, жовтень 2007. – С. 58 – 64.
4. Грабовська І. Україна як метафізична реальність: [монографія]. – К.: Стилос, 2000. – 114 с.
5. Грабовська І.М., Ємець Т.М., Мостяєв О.І. Трансформації українського соціуму: філософсько-світоглядний аналіз: монографія / І.М. Грабовська, Т.М. Ємець, О.І. Мостяєв. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 511 с.
6. Грабовський С. Філософія і фантастика. Фантастика як філософія / Сергій Грабовський. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. – 64 с.
7. Грабовський С. Постколоніальні студії та український марксизм / Сергій Грабовський // Філософська думка, 2018, № 3. – С. 53 – 70.
8. Деркач А. Достаточний ізоляціонізм / Андрей Деркач.- К.: Інформаційно-издательская группа «ТелеграфЪ», 2003. – 183 с.
9. Див., напр.: Кисельов М.М., Гардашук Т.В., Іщенко Ю.А., Грабовський С.І. Феномен життя у сучасному філософському дискурсі. Монографія / М.М. Кисельов, Т.В. Гардашук, Ю.А. Іщенко, С.І. Грабовський. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. – 296 с.
10. Дзюба І. Між культурою і політикою / Іван Дзюба. – К.: Сфера, 1998. – 373 с.
11. З виступу президента НАН України, академіка НАН України, Бориса Патона // Фонд інтелектуальної співпраці «Україна – ХХІ століття». – К: ДП «Експрес-Поліграф», 2004. – 172 с.
12. Забужко О. «І знову я влізаю в танк...». Вибрані тексти 2012-2016: Статті, есе, інтерв'ю, спогади / Оксана Забужко. – К.: Видавнич. дім «КОМОРА», 2016. – 416 с.
13. Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власюк О.С. та ін. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / В.С. Крисаченко, М.Т. Степико, О.С. Власюк та ін. – К.: НІСД, 2004. – 656 с.

14. Луцишин Г.І. Національна консолідація України в умовах демократизації суспільства / Г.І. Луцишин // Наукові праці. – Політологія. – Випуск. – 170. – Том 182. – 2012. – С. 51 – 55.

15. Людина в лабіринті перспектив / А.В. Толстоухов, О.Є. Перова, О.М. Рубанець та ін. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2004. – 220 с.

16. Малинкович В. Пристальний взгляд сквозь призму геополитики // Деркач А. Достаточный изоляционизм. – К.: Информационно-издательская группа «ТелеграфЪ», 2003.

17. Михальченко М., Самчук З. Україна доби межечасся. Блиск та убогство куртизанів / Микола Михальченко, Зореслав Самчук. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1998. – 288 с.

18. Мостяев О. Цивілізації, Європа, українство: історико-типологічний підхід / Олександр Мостяев; передм. І. Грабовської. – К.: Міленіум, 2018. – 324 с.

19. Ортега-і-Гасет, Х. Вибрані твори / Хосе Ортега-і-Гасет. – К.: Основи, 1994. – 424 с.

20. Петрачков А. Три цивілізаційні проекти і майбутнє України / Александр Петрачков. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Petrachkov_Try_civilizacijni_proekty.htm

21. Проект «Постанови про створення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань майбутнього» // Офіційний сайт Верховної Ради України – [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54161

22. Ренан Е. Що таке нація? / Е. Ренан // Націоналізм: Антологія. 2-ге вид. – К.: Смолоскип, 2006. – 684 с.

23. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІДС, 2017. – 496 с.

24. Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань майбутнього // Вікіпедія. – [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%B%D1%87%D0%B0...>

25. Цвілюк С.А. Україназація України: Тернистий шлях національно-культурного відродження за доби сталінізму / С.А. Цвілюк. – Одеса: Маяк, 2004. – 200 с.

26. Юлія Довгайчук. Як змінюється суспільство. Євген ГОЛОВАХА — про президентські вибори, стан соціології та роль ЗМІ / Ю. Довгайчук. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci/yak-zminyuyetsya-suspilstvo>

References

1. Aron R. 2006. *Opij intelektualiv* [Records of intellectuals]. K.: Yunivers. 272 s. [in Ukrainian].
2. Bzhezy`ns`ky`j Z. 2014. *Ukrayina i svit* [Ukrayina i svit].// *Ukrayina Incognita*. K.: PrAT «Ukrayins`ka pres-grupa». [in Ukrainian].
3. Gavry`ly`shy`n B. 2007. *Ukrayins`ki dorogovkazy` na rozdorizhzhayax cy`vilizaciyi* [Ukrainian guides at the

crossroads of civilization]. *Suchasnist`*. #10. S. 58 – 64. [in Ukrainian].

4. Grabovs`ka I. 2000. *Ukrayina yak metafizy`chna real`nist`* [Ukraine as a metaphysical reality]: [monografiya]. K.: Sty`los. 114 s. [in Ukrainian].

5. Grabovs`ka I.M., Yemecz` T.M., Mostyayev O.I. 2013. *Transformaciyi ukrayins`kogo sociumu: filosofs`ko-svitoglyadny`j analiz* [Transformation of Ukrainian society: philosophical and ideological analysis]: monografiya. K.: Vy`davny`cho-poligrafichny`j centr «Ky`yivs`ky`j univ`ersy`tet». 511 s. [in Ukrainian].

6. Grabovs`ky`j S., 2017. *Filosofiya i fantasty`ka. Fantasty`ka yak filosofiya* [Philosophy and science fiction. Science fiction as a philosophy]. Nizhy`n: Vy`davec` PP Ly`senko M.M. 64 s. [in Ukrainian].

7. Grabovs`ky`j S. 2018. *Postkolonial`ni studiyi ta ukrayins`ky`j marksy`zm* [Post-colonial studios and Ukrainian Marxism]. *Filosofs`ka dumka*. # 3. S. 53 – 70. [in Ukrainian].

8. Derkach A. 2013. *Dostatochnyj y`zolyacy`ony`zm* [Sufficient isolationism]. K. Y`nformacy`onno-y`zdatel`skaya gruppa «TelegrafЪ». 183 s. [in Russian].

9. Dy`v., napr.: Ky`sel`ov M.M., Gardashuk T.V., Ishhenko Yu.A., Grabovs`ky`j S.I., 2018. *Fenomen zhy`ttya u suchasnomu filosofs`komu dy`skursi* [The phenomenon of life in modern philosophical discourse]. Monografiya. Nizhy`n: Vy`davec` PP Ly`senko M.M. 296 s. [in Ukrainian].

10. Dzyuba I. 1998. *Mizh kul`turoyu i polity`koyu* [Between culture and politics]. K.: Sfera. 373 s. [in Ukrainian].

11. 2004. *Z vy`stupu prezy`denta NAN Ukrayiny`, akademika NAN Ukrayiny`, Bory`sa Patona* [From the speech of the President of the National Academy of Sciences of Ukraine, Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Boris Paton]. // *Fond intelektual`noyi spivpraci «Ukrayina – XXI stolittya»*. K: DP «Ekspres-Poligraf». 172 s. [in Ukrainian].

12. Zabuzhko O. 2016. «I znovu ya vлизayu v tank...» [“And again I enter the tank ...”]. *Vy`brani teksty` 2012-2016: Statti, ese, interv`yu, spogady`*. K.: Vy`davny`ch. dim «KOMORA». 416 s. [in Ukrainian].

13. Kry`sachenko V.S., Stepy`ko M.T., Vlasyuk O.S. ta in. 2004. *Ukrayins`ka polity`chna naciya: geneza, stan, perspekty`vy`* [Ukrainian political nation: genesis, state, prospects]. K. NISD. 656 s. [in Ukrainian].

14. Lucy`shy`n G.I. 2012. *Nacional`na konsolidaciya Ukrayiny` v umovax demokraty`zacyi suspil`stva* [National consolidation of Ukraine in the conditions of democratization of society]// *Naukovi praci. Politologiya*. Vy`pusk 170. Tom 182. S. 51 – 55. [in Ukrainian].

15. 2004. *Lyudy`na v labiry`nti perspekty`v* [Man in a prospect's maze]// A.V. Tolstouhov, O.Ye. Perova, O.M. Rubanecz` ta in. K. Vy`davec` PARAPAN. 220 s. [in Ukrainian].

16. Maly`nkovy`ch V. 2003. *Pry`stal`nyj vzglyad skvoz` pry`zmu geopolity`ty`ky`* [A closer look through the prism of geopolitics] // Derkach A. *Dostatochnyj*

y`zolyacy`ony`zm . K. Y`nformacy`onno-y`zdatel`skaya gruppa «Telegrafъ». 183 s. [in Russian].

17. My`xal`chenko M., Samchuk Z. 1998. *Ukrayina doby` mezhy`chassya. Bly`sk ta uboztvo kurty`zaniv* [Ukraine is in the middle of time. The glitter and poverty of the courtesans]. Drogoby`ch. Vy`davny`cha firma «Vidrodzhennya». 288 s. [in Ukrainian].

18. Mostyayev O. 2018. *Cy`vilizaciyi, Yevropa, ukrayinstvo: istory`ko-ty`pologichny`j pidxid* [Civilization, Europe, Ukrainians: Historical and Typological Approach] / peredm. I. Grabovs`koyi. K. Milenium. 324 s. [in Ukrainian].

19. Ortega-i-Gaset, X. 1994. *Vy`brani tvory`* [Selected Works]. K. Osnovy`. 424 s. [in Ukrainian].

20. Petrachkov A. *Try` cy`vilizacijni proekty` i majbutnye Ukrayiny`* [Three civilization projects and the future]. URL: http://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Petrachkov_Try_civilizacijni_proekty.htm [in Ukrainian].

21. *Proekt «Postanovy` pro stvorennya Ty`mchasovoyi special`noyi komisiyi Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` z py`tan` majbutn`ogo»* [Draft "Resolution on the Establishment of a Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the Future"]. Oficijny`j sajt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54161 [in Ukrainian].

22. Renan E. 2006. *Shho take naciya?* [What is a nation?] // Nacionalizm: Antologiya. 2-ge vy`d. K. Smolosky`p. 684 s. [in Ukrainian].

23. 2017. *Svitova gibry`dna vijna: ukrayins`ky`j front* [World hybrid war: Ukrainian front]: monografiya / za zag. red. V.P. Gorbulina. K. NIDS. 496 s. [in Ukrainian].

24. *Ty`mchasova special`na komisiya Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` z py`tan` majbutn`ogo* [Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the Future]. Vikipediya. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D1%87%D0%B0...> [in Ukrainian].

25. Czviljuk S.A. 2004. *Ukrayinizaciya Ukrayiny`: Terny`sty`j shlyax nacional`no-kul`turnogo vidrodzhennya za doby` stalinizmu* [Ukrainianization of Ukraine: The thorny path of national-cultural revival during the epoch of Stalinism]. Odesa. Mayak. 200 s. [in Ukrainian].

26. Yuliya Dovgajchuk. *Yak zminyuyet`sya suspil`stvo. Yevgen GOLOVAXA — pro prezy`dents`ki vy`bory`, stan sociologiyi ta rol` ZMI* [How the society changes. Yevhen HOLOVAKHA - about the presidential elections, the state of sociology and the role of the media]. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci/yak-zminyuyetsya-suspilstvo> [in Ukrainian].